

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI NOMLI III ILMIY ONLAYN KONFERENSIYA

SHAYBONIYLAR DAVLATI VA USMONLI TURKLAR DAVLATI
O'RTASIDAGI DASTLABKI ALOQALAR TAVSIFI

XAYRULLAYEV UMIDJON FAQYZULLO O'G'LI
OSIYO XALQARO UNIVERSITETI "IJTIMOIY
FANLAR VA TEXNIKA FAKULTETI TARIX VA
FILOLOGIYA KAFEDRASI O'QITUVCHISI

QAZOQOVA SABINA MA'MUR QIZI
OSIYO XALQARO UNIVERSITETI "IJTIMOIY
FANLAR VA TEXNIKA FAKULTETI TARIX TA'LIM
YO'NALISHI BIRINCHI BOSQICH TALABASI

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbek davlatchilik tarixida muayyan o'rniga ega bo'lgan Shayboniylar davlati va Usmonli turklar sultonligi o'rtasida qisman yo'lga qo'yilgan diplomatik va elchilik aloqalari haqida so'z boradi. Ikki davlatning aloqalari asosan Eron safaviylarga qarshi umumiy dushman sifatida qarash va Shialarga qarshi Sunniylarni qo'llab-quvattlash negizida amalga oshiriladi.

Kalit so'zlar: Chaldiran, sulton Salim I yovuz, yanichar, Astraxan, sunniy, shia, Safaviylar, Shayboniylar, Navro'z Ahmadxon, sulton Salim II, Ko'chkunchixon, Shayboniyxon

Shayboniylar sulolasining (1500–1601) Turkiya (Usmonli imperiyasi) bilan bo'lgan aloqalari XV asr oxiri va XVI asr boshlariga to'g'ri keladi. Ushbu aloqalar, asosan, ikki davlatning mintaqaviy geosiyosiy manfaatlariga bog'liq bo'lib, davriy diplomatik va harbiy munosabatlarda ifodalangan.

Shayboniylar sulolasi va Usmonli turklar o'rtasidagi dastlabki aloqalarni uch davrga bo'lish mumkin:

1)Usmonli-Shayboniylar munosabatlari (1500-1510 yillar):

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI NOMLI III ILMYI ONLAYN KONFERENSIYA

Shayboniylar sulolasi O'rta Osiyoda Movarounnahr hududida hukmronlikni qo'lga kiritgan davrda, Usmonli imperiyasi Yaqin Sharqda kuchaygan payt edi. Shayboniylar va Usmonlilar o'rtasidagi dastlabki diplomatik aloqalar aniq bo'lmasa-da, ikki tomon bir-birini kuzatgan. Shayboniyxon (Muhammad Shayboniyxon) 1500-yillarning boshida Eron safaviylariga qarshi kurash olib borgan va bu kurashda Usmonli imperiyasining ham manfaatlari mavjud edi¹. Usmonlilar Eron Safaviylari bilan raqobatda bo'lgan va Shayboniylarning Safaviylarga qarshi faoliyatini qo'llab-quvvatlashni o'ylagan. Ammo bu davrda Shayboniylar va Usmonli imperiyasi o'rtasida muhim bir kelishuv yoki ittifoq shakllanmagan.

2)1510-yilda Shayboniyxonning o'limi:

1510-yilda Shayboniyxon Safaviylar hukmdori Shoh Ismoil bilan bo'lgan Marv yaqinidagi jangida halok bo'ldi. Bu voqea Usmonli imperiyasi va Shayboniylar o'rtasidagi ehtimoliy aloqalarga ham ta'sir qildi, chunki Usmonli imperiyasi Safaviylarning kuchayishidan xavotirda edi va bu voqea Eron va Usmonli munosabatlariga ham ta'sir ko'rsatdi.

3)1530-1560-yillar: Shayboniylar va Usmonli munosabatlari:

Shayboniylar sulolasining keyingi hukmdorlari davrida (masalan, Ubaydullaxon va Abdulatifxon) Usmonli imperiyasi bilan bevosita harbiy ittifoq tuzilmagan bo'lsa-da, diplomatik aloqalar mavjud bo'lgan. Bu davrda Usmonli imperiyasi Yevropa va Eron bilan ko'proq shug'ullangan bo'lsa, Shayboniylar O'rta Osiyodagi o'zaro ichki va tashqi kurashlar bilan band edi. Biroq, ikkala davlat ham Safaviylar Eroniga qarshi umumiy manfaatlarga ega edi.

Umuman olganda, Shayboniylar sulolasi va Usmonli imperiyasi o'rtasidagi aloqalar cheklangan va asosan mintaqaviy geosiyosiy o'zgarishlarga

¹ M.Qodirov -Shayboniylar tarixi: Siyosiy va madaniy aloqalar.T-2020 58 b.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI NOMLI III ILMYI ONLAYN KONFERENSIYA

bog'liq bo'lgan. Sulola davrida Usmonli-Shayboniylar munosabatlari muhim darajada rivojlanmagan bo'lsa-da, Safaviylar bilan bo'lgan dushmanlik umumiy manfaatlarga asoslangan, ammo kuchli ittifoq shakllanmagan. 1514- yilda Usmonli imperatori Sulton Salim I va Safaviy Shoh Ismoil o'rtasidagi Chaldiran jangida Usmonlilar g'alaba qozonadi². Bu jangda Shayboniylar bevosita ishtirok etmagan, ammo Safaviylarga qarshi kurash Usmonlilar va Shayboniylarning umumiy manfaatiga mos keladi. Shayboniylar uchun bu voqea Safaviylarning kuchayishiga qarshi kurashni davom ettirishga imkon yaratadi. Ko'chkunchixon davrida 1515-yil Sulton Salim I huzuriga Shayboniylar elchisi tashrif buyuradi kata ehtimol bilan bu elchilikning maqsadi Eron Safaviylarga qarshi ittifoqni tashkil qilish va yaxshi hamkorlik aloqalarni yo'lga qo'yish bo'lgan³. Bundan tashqari Shayboniylar sulolasining vakili Navro'z Ahmadxon (Baroqxon) ning Toshkentdagi saroyida 300 nafar turk yanichari uning xizmatida bo'lgan. Yanicharlarni Usmonlilar hukmdori Sulton Salim I 1554-yil sunniylarni qo'llab quvvatlash maqsadida ya'ni Safaviylarga qarshi kurashda foydalanishi uchun Navro'z Ahmadxon huzuriga jo'natgan⁴.

Lekin Navro'z Ahmadxon bu yanicharlardan taxt uchun kurashlarda foydalanganligi haqida ma'lumotlar mavjud. O'rta Osiyolik musulmonlar bu davrda Haj ziyorati uchun Makkaga Astaraxan orqali borishardi chunki asosiy yo'l Eron orqali o'tardi va uni Safaviylar nazorat qilar edi. Sulton Salim II davrida Samarqand, Buxoro va ayniqsa, Xorazm xonlari sultonga maktub yo'llab, Eron shohi va Rossiya Astraxanda ziyoratchilar va savdogarlarni to'xtatayotganidan shikoyat qiladilar. Ular Usmonlilardan Astraxanni egallashni

² P.M.Holt, K.S Lambton, B.Lewis "The Central Islamic Lands from Pre-Islamic Times to the First World War" Volume 1A Cambridge University Press, 2008y, p-400

³ I.Karimov Markaziy Osiyo va Turkiya o'rtasidagi tarixiy aloqalar.Tashkent: Yoshlar 2018y. 46b

⁴ P.M.Holt, K.S Lambton, B.Lewis "The Central Islamic Lands from Pre-Islamic Times to the First World War" Volume 1A Cambridge University Press, 2008y, p-333

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI NOMLI III ILMYI ONLAYN KONFERENSIYA

so'rashdi, shunda hech bo'lmaganda o'sha shahar orqali ziyorat yo'li ochiladi⁵. Shayboniylar sulolasi va Usmonli imperiyasi o'rtasidagi aloqalar, asosan, geosiyosiy manfaatlarga asoslangan va Eron Safaviylariga qarshi umumiy dushmanlik bilan belgilanadi. Shayboniylar asosan O'rta Osiyo va Eronning ichki masalalari bilan shug'ullangan, Usmonli imperiyasi esa Yaqin Sharq va Yevropaga qaratilgan kengroq siyosat yuritgan

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M.Qodirov -Shayboniylar tarixi: Siyosiy va madaniy aloqalar.T-2020
2. I.Karimov Markaziy Osiyo va Turkiya o'rtasidagi tarixiy aloqalar.Tashkent: Yoshlar -2018.
3. A.Saidov Turkiya va Shayboniylar sulolasi: Madaniy va iqtisodiy aloqalar.Tashkent: Fan va texnologiya-2017.
4. S.Tursunov O'zbekiston tarixi: Shayboniylar va Usmonli imperiyasi.Tashkent: Sharq – 2016.
5. P.M.Holt, K.S Lambton, B.Lewis “The Central Islamic Lands from Pre-Islamic Times to the First World War” Volume 1A Cambridge University Press, 2008
6. Sayfutdinov, F. (2024). HISTORIOGRAPHY OF INFORMATION ABOUT THE POPULATION OF THE ZARAFSHAN OASIS. (20TH CENTURY). *Modern Science and Research*, 3(2), 911–914. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/29503>
7. Sayfutdinov, F. (2023). ILLUMINATION OF KARAKALPAK PEOPLE IN ETHNOGRAPHIC STUDIES. *Modern Science and Research*, 2(12), 910–917. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/27281>

⁵ P.M.Holt, K.S Lambton, B.Lewis “The Central Islamic Lands from Pre-Islamic Times to the First World War” Volume 1A Cambridge University Press, 2008y, p-333

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI NOMLI III ILMIY ONLAYN KONFERENSIYA

8. Sayfutdinov Feruz Ilniyoz o'g'li. (2023). XIX ASRDA XONLIKLARNING O'ZARO SAVDO MUNOSABATLARI. *JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING*, 2(8), 111–114. Retrieved from <http://jsrt.innovascience.uz/index.php/jsrt/article/view/284>
9. Sayfutdinov Feruz Ilniyozovich, . (2023). STUDY OF THE KARAKALPAK PEOPLE IN ETHNOLOGICAL SCIENTIFIC WORKS HISTORY. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(12), 61–68. <https://doi.org/10.37547/ijhps/Volume03Issue12-11>
10. Sayfutdinov , F. (2024). ETHNIC COMPOSITION OF THE ZARAFSHAN OASIS (2ND HALF OF THE 20TH CENTURY). *Modern Science and Research*, 3(1), 577–581. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/28335>
11. Sayfutdinov Feruz Ilniyozovich, . (2023). LAND OWNERSHIP RELATIONS BASED ON THE NATIONAL ECONOMY OF KARAKALPAK. *International Journal Of Literature And Languages*, 3(11), 20–27. <https://doi.org/10.37547/ijll/Volume03Issue11-04>
12. Xayrullayev, U. . (2024). THE IDEA THAT MADE THE OTTOMAN STATE GREAT (RED APPLE II). *Modern Science and Research*, 3(2), 1071–1073. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/29533>
13. Xayrullayev, U. (2024). BRIEFLY ABOUT THE "RED APPLE" MYTHOLOGY OF THE TURKS. *Modern Science and Research*, 3(1), 568–572. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/28329>
14. Umidjon, X. . (2024). Literacy and Information Exchange in the Ancient East and West. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(3), 179–183. Retrieved from <http://www.inovatus.es/index.php/ejine/article/view/2698>
15. Umidjon, X. (2023). 1918-1939-yillarda Polshaning ichki siyosatidagi o'zgarishlar. *Центр Научных Публикаций (buxdu.Uz)*, 42(42). Извлечено от https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/10963